

Verantwoording van geraadpleegde bronnen en gebruikte afbeeldingen bij de Tijdljn wettelijke bescherming.

Vensters 1892:

Wettelijke eisen aan verpleegsters?

- Corry van Eijk-Osterholt en Kurt Bökenkamp (1983). *Wartaal van een gek. Het schokkende verhaal van Johanna Stuten-te Gempt*. Den Haag: Kruseman.
- Rense Schuurmans (1990). *Het Haagse gesticht 1888-1910. De katalyserende rol van een ex-patiënte in de ontwikkeling van stadsgesticht naar buitengesticht*. Scriptie Sociale Geschiedenis, Den Haag.
- Handelingen van de Tweede Kamer, 39ste vergadering, 22 maart 1892, pag. 766-772.
- Tamara van den Heuvel (2021). Aantekeningen Tijdschrift voor Ziekenverpleging aangaande houding auteurs tegenover staatsbemoeiing omtrent de Wet van 1921. Stageverslag bij Historisch College FNi van V&VN vanuit Universiteit Utrecht.

Spotprent Johan Braakensiek:

- Spotprent in Bijvoegsel van de Amsterdammer van 14 februari 1892.

Goeman Borgesius krijgt bijval :

- Verslag van de Samenkomst van belangstellenden in de ziekenverpleging op 4 en 5 oktober 1892, *Bijvoegsel van het Maandblad voor Ziekenverpleging* van 15 October en 15 November 1892.

Foto Jeltje de Bosch Kemper:

- Johanna W.A. Naber, (1918). *Leven en werken van Jeltje de Bosch Kemper*. Haarlem: H.D. Tjeenk Willink, 197 .

Foto Pieter Wilhelmus Ruijsch:

- Pieter van der Esch (1975). *Geschiedenis van het Staatstoezicht op Krankzinnigen*. Deel I. Leidschendam: Ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne, 94.

Het eerste nationale diploma:

- Jacob van Deventer (1890a). 'De eisschen eener goede Krankzinnigenverpleging. Deel 1.' *Maandblad voor Ziekenverpleging* 1(1), 2-8.
- Jacob van Deventer (1890b). 'De eisschen eener goede Krankzinnigenverpleging. Deel 2.' *Maandblad voor Ziekenverpleging* 1(2), 1-8.
- Jacob van Deventer (1891). 'Nog eens: de eisschen eener goede Krankzinnigenverpleging. Deel 3.' *Maandblad voor Ziekenverpleging* 1(12), 7-8.
- Deventer, J. van, W.P. Ruysch en A.O.H. Tellegen (1890). 'De verbetering van het verplegend personeel in de Nederlandsche Krankzinnigengestichten.' *Psychiatrische Bladen* 8, 222-236.
- Reynvaan, H.F. (1975). 'Anna Reynvaan.' In Reynvaan, H.F. *Niet altijd somer, geschiedenis van het het geslacht Reynvaan* (p.p. 49-51). Assen: Van Gorcum.

Foto oudste gevonden diploma krankzinnigenverpleging:

- Collectie Museum van de geest, Haarlem.

1984, Een nationaal diploma in de ziekenhuizen

- Blooker, C.F.J. en J. de Bosch Kemper (1894a). Nederlandsche Bond voor Ziekenerverpleging, Eerste Algemeene vergadering, gehouden te Amsterdam, op dinsdag 19 december 1893, in de Groote Geheerzaal van het gebouw van de Maatschappij voor den Werkenden Stand. *Maandblad voor Ziekenverpleging* 4, 61-66.
- Blooker, C.F.J. en J. de Bosch Kemper (1894b). Nederlandsche Bond voor Ziekenverpleging, Tweede Algemeene vergadering, gehouden te Sandpoort bij Haarlem, op dinsdag 29 mei 1894. *Maandblad voor Ziekenverpleging* 4, 141-143.
- Naber, J.W.A. (1918), *Leven en werken van Jeltje de Bosch Kemper*. Haarlem: H.D. Tjeenk Willink.

Wit benen/ivoren kruis Noord-Hollandse Vereniging voor Ziekenverpleging "Het Witte Kruis":

- Collectie Stichting Historisch Verpeegkundig Bezit, Urk.

Insigne zoals de Nederlandsche Bond voor Ziekenverpleging uitreikte aan haar gediplomeerden tussen 1894 en 1924:

- Collectie Stichting Historisch Verpeegkundig Bezit, Urk.

1897, Pleegzuster Zijn!

- Mara (1897). *Pleegzuster zijn!* Amsterdam: W. Versluys.
- Bakker-Van der Kooij, C.H. (1981). Mara. Pleegzuster zijn. Ontwikkelingen in de ziekenverpleging en de organisatiepogingen van verpleegsters in Nederland 1870-1920. In Blok, J. et al. *Tweede Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis*, Nijmegen: SUN, 193-221.
- Joosse, K. (1986). *Arnold Aletrino. Pessimist met perspectief*. Amsterdam: Thomas Rap. Hierin pagina 425.

Foto van het Academisch Ziekenhuis van Leiden aan de Steenstraat omstreeks 1900, op Ansichtkaart uitgegeven door C. van de Ven.

- Collectie Erfgoed Leiden en Omgeving. Met dank aan Annemiek Versluys.

1900, Nosokómos opgericht

- Joosse, K. (1986). 'Van Binnengasthuis tot Nosokómos.' In: *Arnold Aletrino. Pessimist met perspectief*. Amsterdam: Thomas Rap, pagina's 397-455.
- Bosch, M. (2005). *Een onwrikbaar geloof in rechtvaardigheid. Aletta Jacobs 1854-1929*. Amsterdam: Balans.
- Zie ook: www.CanonVerpleegkunde.nl, Venster 6, 'Nosokómos opgericht'.
- Schreve, C.F. (1900). Openingsrede. In *Nosokómos. Tijdschrift der Nederlandsche Vereeniging tot bevordering der belangen van Verpleegsters en Verplegers* 1(1), 3-6.

Foto psychiater/schrijver Arnold Aletrino door Jessurun de Mesquita omstreeks 1885:

- Collectie Stadsarchief Amsterdam.

Foto Aletta Jacobs:

- De kaft van de biografie door Mineke Bosch, zoals hierboven vermeld.

Foto Lokaal Eensgezindheid Amsterdam omstreeks 1900, Spui 12:

- Beeldbank Stadsarchief Amsterdam.

1903, Een Rijksdiploma?

- Kat, J. (1904). Reorganisatie van het verplegend personeel in de Rijkskrankzinnigengestichten. *Psychiatrische en Neurologische Bladen* 8, 73-83.

- Kat, J. (1909). Over de geregelde geldelijke beloning van den arbeid der verpleegden in krankzinnigengestichten. *Psychiatrische en Neurologische Bladen* 13, 249-260.

Foto van de binnentuin van de Versterkte Afdeling van het RKG met patiënten en verplegers omtrent 1912:

- Collectie Museum van de Geest, Haarlem.

1904, We kunnen de inkomsten niet missen:

- Cecile aan de Stegge (2012). *Gekkenwerk. De ontwikkeling van het psychiatrisch verpleegkundig beroep in Nederland (1830-1980)*. Maastricht: Maastricht University Press, hoofdstuk 4.

Foto Willem Hendrik Cox:

- Collectie Historische Vereniging Den Dolder.

Foto Johannes Marcus:

- Collectie Museum GGz Delfland (nu: www.historischjoris.nl), met dank aan E. Stolker.

1907, Wettelijke bescherming vereist!

- Lanschot-Hubrecht, J.C. van (1909). *Het vakonderwijs in de ziekenverpleging, Brochure in opdracht van de Nutscommissie voor Onderwijs, in de serie voor Vakonderwijs voor Meisjes*. Amsterdam: S.L. Van Looy.
- Lanschot-Hubrecht, J.C. van (1911). *Het rapport van den Centralen Gezondheidsraad*. Amsterdam: Nosokómos.
- Lanschot-Hubrecht, J.C. van (red.) (1913). *Waarom is een wettelijke regeling van opleidingen en examens voor verplegenden van staatswege dringend nodig?* Amsterdam: Vereeniging tot verkrijging van eene wettelijke regeling van de opleiding en examens voor verplegenden.

Foto Jeanne Caroline van Lanschot door J.W. Wentzel omstreeks 1900:

- Collectie RKD, Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis, Den Haag.

Foto van het insigne van Nosokómos voor gediplomeerden van haar opleiding, die in totaal door slechts 21 mensen werd gevolgd.

- Collectie Stichting Historisch Verpleegkundig Bezit, Urk.

1906, Mannen in de verpleging

- Lankhorst, W.M. (1906a). Een utopie. *Maandblad voor Ziekenverpleging* 16, 83-84.
- Lankhorst, W.M. (1906b). De Nederlandsche Verplegers-Vakvereniging. *Maandblad voor Ziekenverpleging* 16, 309-311.
- Lankhorst, W.M.(1906c). Het alcoholvraagstuk en de verpleging. *Maandblad voor Ziekenverpleging* 16, 498-502.
- Lankhorst, W.M. (1907a). De behartiging van de zedelijke, intellectueele en stoffelijke belangen der broeders die van de verpleging hun levenstaak maken. *Maandblad voor Ziekenverpleging* 17, 95-98.
- Lankhorst, W.M. (1907b). Riepma's informatiebureau. *Maandblad voor Ziekenverpleging* 17, 199-201.
- C. Drosterij (1911). 'Door gemeenschappelijken arbeid eenheid in werken.' *Maandblad van de Verplegers Vakvereniging* 5(8), 209-215.
- C. Drosterij, C. (1911). Welke plicht rust er op mij nu ik lid ben van de Ned. Verplegers Vakvereniging? *Maandblad van de Verplegers Vakvereniging* 5(10), 325-328.

Foto van de Algemene Leden Vergadering van de NVV in 1907, op locatie van Meerenberg, Nederlands beroemde 'modelgesticht' te Santpoort-Zuid.

- Collectie Museum van de Geest

1908, De Staat moet investeren!

- P. Visser JWzn. (1908). *Het Staatsexamen voor verplegenden*. Utrecht: Stoomdrukkerij "De Industrie" J. van Druten.

Foto van Pieter Visser JWzn als Raadslid/wethouder anno 1922:

- *Historische Kring Blaricum, met dank aan .*

1909, ook NVV eist wettelijke bescherming:P

- P.N. Bras en D.M. van Goor (1909). Brief aan de Minister van Binnenlandse Zaken, Nationaal Archief, invoernummer 2.15.37, inventarisnummer 1169.
- Pijnappel, M.W. et al. (1911). *Opleiding en examen van verplegenden: rapport aan zijne excellentie den Minister van Binnenlandse Zaken uitgebracht door den Centralen Gezondheidsraad*. 's Gravenhage, Naamloze vennootschap Boekhandel van Gebr. Belinfante.
- Th. GraS. (2008). 'De fiets als ziekenvervoerder'. In *De oude fiets*, nr. 1, 12-21.

Foto Rijwielp koppeling Systeem Westerdiep

- Illustratie bij C. Drosterij (1917). 'Rijwielp koppeling Systeem Westerdiep'. *Maandblad van de NVV*, oktober 1917, 196-198.

1910, Meer toezicht op de praktijkopleiding:

- J. Bas (1907). 'Bondsexamen'. In *Maandblad voor Ziekenverpleging*, 17, nr. 6, 565-566.
- Anoniem (1907), 'Practische opleiding van verplegers en verpleegsters'. *Maandblad Nederlandsche Verplegers Vakvereeniging 1907*, 1, nr. 4, 65-66.
- Zr. W. (1908). 'Naar aanleiding van een ingezonden stuk "Bondsexamen"', *Maandblad voor Ziekenverpleging*, 17, 31-
- Br. Bas (1908). 'Antwoord aan Zr. W.', *Maandblad voor Ziekenverpleging*, 18, 71-
- W.M. Lankhorst Bzn (1908). 'Over de opleiding der verplegers', *Maandblad voor Ziekenverpleging*, 18, 79 (e.v.?)
- Zr. Verweij (1908). 'Antwoord aan zuster W.' *Maandblad voor Ziekenverpleging*, 18, 83-
- Zr. Boetje (1908). 'Naar aanleiding van het stuk van zr. W.' *Maandblad voor Ziekenverpleging*, 83 (e.v.?)
- Dr. J. Kuiper (1910). 'Praktijkboekje', *Maandblad voor Ziekenverpleging*, 20, 12.

Foto advertentie latere praktijk en rapportenboekjes:

- Reclame over de Praktijk- en Rapportenboekjes zoals afgedrukt in Tijdschriften voor verplegenden in 1924 en 1925.

1911, Voorlopig géén Staatsinmenging!

- Pijnappel, M.W. et al. (1911). *Opleiding en examen van verplegenden: rapport aan zijne excellentie den Minister van Binnenlandse Zaken uitgebracht door den Centralen Gezondheidsraad*. 's Gravenhage, Naamloze vennootschap Boekhandel van Gebr. Belinfante. Foto van de titelpagina van het in 1910 gegeven advies, dat in 1911 werd gedrukt en verspreid.

- Collectie Cecile aan de Stegge.

Foto van Marie Willem Pijnappel, sociaal- geneeskundige, hoofdinspecteur voor de Volksgezondheid en Voorzitter van de Centrale Gezondheidsraad, die viermaal voorzitter was van de adviescommissie voor de verpleegopeidingen.

- Collectie prof. dr. M.J. van Lieburg, Urk

1913, Enige doel: Wettelijke bescherming

- Cecile aan de Stegge (2012). *Gekkenwerk. De ontwikkeling van het psychiatrisch verpleegkundig beroep in Nederland (1830-1980)*. Maastricht: Maastricht University Press, hoofdstuk 6.

Foto van Cornelis Drosterij (1905, maker onbekend), actief lid van de NVV, maar actief als secretaris van genoemde vereniging die door Lanschot Hubrecht was opgericht.

- Collectie Cecile aan de Stegge, met dank aan zijn kleinzoon, dr. Gerard Drosterij.

Foto van Marianne Verwey Mejan (maker onbekend), wijkverpleegster in Amsterdam en tevens actief binnen Nosokómos en genoemde vereniging:

- Stadsarchief Amsterdam.

1914, Een voorzichtige opening:

Nationaal Archief, invoernummer 2.15.37, Archief van de Afdeling Volksgezondheid van het Ministerie van Arbeid (1918-1932), inventarisnummer 1169, omslag wettelijke regelingen.

Apostille Cort van der Linden aan Centrale Gezondheidsraad 10 maart 1914.

Foto van Minister van Binnenlandsche Zaken P.W.A. Cort van der Linden (maker onbekend) :

- Bron: Bijzondere collecties Universiteit van Amsterdam, Collectie Universiteitsgeschiedenis, 1.30.292.

1918, Een nieuwe minister.....

- Rob van der Peet (2021). *Van verpleegster naar verpleegkundige. 100 jaar wet- en regelgeving in de verpleegkunde*. www.mijnbestseller.nl
- Cecile aan de Stegge (2012). 'Een wettelijk beschermd diploma in het verplegen van zenuwzieken en krankzinnigen.' In: *Gekkenwerk, De ontwikkeling van het psychiatrisch verpleegkundig beroep in Nederland 1830-1980 (309-336)*. Maastricht: Maastricht University Press.

Foto van Minister P.J.M. Aalberse in zijn werkkamer.

- Collectie Katholiek Documentatiecentrum Nijmegen.

1919: En een Arbeidswet...(NB: Onderzoek en tekst voor dit venster werden geleverd door Tamara van den Heuvel, student geschiedenis aan de Universiteit van Utrecht)

- P.J.M. Aalberse, J.P. Kappelhof en Ton de Valk (2006). *De dagboeken van P.J.M. Aalberse, 1902-1947* (Den Haag: Instituut voor Nederlandse Geschiedenis).
- Arbeidswet (1919), *Staatsblad* nr. 624.
- Raymond Goelabdien en Veronique Huijbregts (1997). *Van roeping tot beroep: verpleging in historisch perspectief*. (Utrecht: LCVV).

Foto: Secretaris-generaal van het Ministerie van Arbeid A.L. Scholtens, die minister Aalberse enkele malen waarschuwde dat de Arbeidswet z.i. ook van toepassing behoorde te zijn op de verpleging.

- G. Admiraal-Blansjee, J. van Blankenstein en R. Stultjens (1999). *In de schaduw van zijn minister. Ambtelijke biografieën van oud-secretarissen-generaal van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid*. (Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.)

1920: Aalberse passeert Armenzorg.

- Cecile aan de Stegge (2012). 'Een wettelijk beschermd diploma in het verplegen van zenuwzieken en krankzinnigen.' In: *Gekkenwerk, De ontwikkeling van het psychiatrisch verpleegkundig beroep in Nederland 1830-1980 (309-336)*. Maastricht: Maastricht University Press, Paragraaf 6.2.

Foto Minister C.J.M. Ruys de Beerenbrouck van Binnenlandsche Zaken:

- Collectie Parlementair Documentatiecentrum Universiteit Leiden. (www.parlement.com)

1921: Beter een slechte wet dan géén wet!

- Cecile aan de Stegge (2012). 'Een wettelijk beschermd diploma in het verplegen van zenuwzieken en krankzinnigen.' In: *Gekkenwerk, De ontwikkeling van het psychiatrisch verpleegkundig beroep in Nederland 1830-1980 (309-336)*. Maastricht: Maastricht University Press, Paragraaf 6.3.

Foto John William Kruyt, de enige Parlementariër (Bond van Christen-Socialisten) die als internationaal georiënteerd parlementariër tegen het wetsvoorstel van Aalberse stemt, omdat hij meer ziet in het één-diplomastelsel wat Nosokómos propageert.

- Collectie Parlementair Documentatiecentrum Universiteit Leiden (www.parlement.com)

Tekening Suze Groeneweg, Kamerlid voor de Sociaal Democratische Arbeiderspartij (Bernard van Vlijmen, 1922). Zij stemde (onder protest) met Aalberse mee.

- Collectie RKD, Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis, Den Haag.

15 december 1923: Koningin Wilhelmina besluit de Wet kracht te verlenen.

- Rob van der Peet (2021). *Van verpleegster naar verpleegkundige. 100 jaar wet- en regelgeving in de verpleegkunde*. www.mijnbestseller.nl
- Cecile aan de Stegge (2012). 'Een wettelijk beschermd diploma in het verplegen van zenuwzieken en krankzinnigen.' In: *Gekkenwerk, De ontwikkeling van het psychiatrisch verpleegkundig beroep in Nederland 1830-1980 (309-336)*. Maastricht: Maastricht University Press.

Foto van Koningin Wilhelmina (1923) die in Alkmaar het 350 jarig-bestaan van die stad viert.

- Nationaal Archief/Collectie Spaarnestad/Het Leven. Fotograaf onbekend.

1 januari 1924: het beroep is wettelijk erkend!

- Rob van der Peet (2021). *Van verpleegster naar verpleegkundige. 100 jaar wet- en regelgeving in de verpleegkunde*. www.mijnbestseller.nl
- Cecile aan de Stegge (2012). 'Emancipatie en wedijver.' In: *Gekkenwerk, De ontwikkeling van het psychiatrisch verpleegkundig beroep in Nederland 1830-1980 (309-336)*. Maastricht: Maastricht University Press, Hoofdstuk 7.

Foto's van het veranderde omslag van het diploma in de verpleging van zenuwzieken en krankzinnigen:

- Collectie Cecile aan de Stegge

Foto van de verzilverde Insignes van de Firma Van Kempen en Begeer:

- Van Kesteren, Bunnik. Collectie Cecile aan de Stegge.

Foto van de verplichting tot het dragen van het insigne en het na overlijden weer in te leveren bij de Staat:

- Collectie Cecile aan de Stegge